

پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۱

هزار و سیصد و نود و دو - نیمسال اول

- ۸ • تحولات قانون جدید مجازات اسلامی در مورد قلمرو مکانی قوانین جزایی
علی خالقی
- ۳۹ • قاعده‌های تفسیری ویژه در حقوق جنایی
علی شجاعی
- ۵۸ • معیارهای دادرسی عادلانه ناظر بر توقیف متهم
محمد فرجیها - محمدباقر مقدسی
- ۸۲ • نقد آزادی شناختی اهانت به باورهای دینی
محمدهادی ذاکر حسین
- ۱۰۴ • موانع پیش‌روی دادگاه‌های ملی در تعقیب جنایات بین‌المللی بر مبنای معیار صلاحیت جهانی
معصومه‌سادات میرمحمدی
- ۱۴۲ • مسؤولیت مدنی و کیفری تولیدکنندگان کالای غیر استاندارد
صادق دشتی - پژمان محمدی - حسین آقایی جنت‌مکان
- ۱۷۰ • آسیب‌شناسی رسانه‌های تصویری در بروز خشونت در جوامع
طاهره عابدی تهرانی - فاطمه افشاری
- ۱۹۸ • بررسی گستره اعمال فرض برائت توسط دادگاه اروپایی حقوق بشر
بهنام مدی

http://jclc.sdil.ac.ir/article_43457.html

مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، شماره ۱، نیمسال اول ۱۳۹۲
صفحات ۱۴۲ الی ۱۶۹، تاریخ وصول: ۱۳۹۰/۵/۲۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۹/۴

مسئولیت مدنی و کیفری تولیدکنندگان کالای غیراستاندارد

صادق دشتی* - پژمان محمدی** - حسین آقایی جنت‌مکان***

چکیده: با توجه به رشد روزافزون کالاها و سرازیر شدن آن‌ها به بازار مصرف، خریداران بسیاری از این کالاها استفاده می‌کنند. در بسیاری از جوامع صنعتی، سرعت تولید کالاهای مختلف بسیار بالاست، خطرات استفاده از این کالاها نیز بسیار بالاست. برخی از این خطرات، مربوط به ذات خود کالا است و برخی دیگر مربوط به غیراستاندارد بودن آن‌ها و از این راه خسارت‌هایی به مصرف‌کننده کالا می‌رسد. با تولید کالاهای بی‌کیفیت و وارد شدن ضرر به مصرف‌کننده از خود پرسیده‌ایم که در این زمینه چه باید کرد؟ ما به دنبال آن هستیم تا با تبیین حدود مسئولیت مدنی و کیفری تولیدکنندگان کالا و بررسی مبانی این مسئولیت و ضمانت اجراهای موجود، کمی و کاستی‌های این مسأله روشن شود تا بتوان برای آن راهکارهایی جست‌وجو کرد؛ چرا که اکثر افراد جامعه، از قوانین حقوقی، دادگستری و دستگاه‌های نظارتی، انتظار برخوردارند و مؤثر را در این زمینه دارند تا جلوی هرگونه خسارت در آینده گرفته شود و ضررهای وارد شده به افراد نیز جبران گردد.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت مدنی، مسئولیت کیفری، کالای غیراستاندارد، مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان.

* کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات خوزستان - نویسنده

Email: sadegh55_dashti@yahoo.com

مسئول)

** استادیار دانشگاه شهید چمران

*** استادیار دانشگاه شهید چمران

مقدمه

عصری که ما در آن زندگی می‌کنیم عصری پرشتاب در زمینه اطلاعات، فناوری و تولید کالاهای فراوان و مختلف است که از این کالاها مصرف‌کنندگان بسیاری استفاده می‌نمایند. به هر حال کالاهایی که امروزه تولید و به فروش می‌رسد ممکن است دارای ضررها و خطراتی برای مصرف‌کننده و اطرافیان‌شان باشد و این ضررها باعث بروز خسارت به فرد و خانواده وی شود.

بیان مسأله: در اینجا این مسأله در ذهن ایجاد می‌شود که با توجه به رشد جمعیت و افزایش تولید کالاهای مورد استفاده در بازار، چه راه‌کارهایی در زمینه حمایت از مصرف‌کننده این گونه کالاها وجود دارد؟ به‌راستی در این زمینه چه حمایت‌هایی پیش‌بینی شده است و در صورت رسیدن آسیب مالی به افراد، علم حقوق چگونه خواهد توانست به بهترین شکل، ضرر وارده از سوی نهاد ضرر رسان را ترمیم و جبران نماید؟

سوال اصلی تحقیق: تولیدکنندگان کالا در قبال تولیدات خود باید چه استانداردهایی را رعایت نموده و در صورت عدم رعایت، حدود مسئولیت مدنی و کیفی آنها چیست؟

فرضیه تحقیق: با توجه به عدم کارایی «نظریه تقصیر» در استیفای کامل حقوق مصرف‌کننده، بدین منظور باید از نظریات مدرنی مانند نظریات «مسئولیت محض» و «مسئولیت مطلق» استفاده نمود.

گفتار اول: مبانی مسئولیت تولیدکنندگان

واژه «مسئولیت» در معنای لغوی به فتح میم و ضم همزه و کسر لام یعنی آنچه که انسان عهده‌دار و مسؤول آن باشد از وظایف و اعمال و افعال^۲ و در زبان عربی مصدر جعلی از «مسؤول» است و در آیات و احادیث اسلامی به معنای بازخواست و مجازات واقع شدن به دلیل انجام یا خودداری از انجام کاری به کار رفته است و به این معنا با دو اصطلاح «تکلیف» و «اهلیت» در اصول مترادف است.^۳

مسئولیت ممکن است متوجه اشخاص حقیقی و یا حقوقی گردد و علاوه بر اینکه

۲. عمید، فرهنگ عمید، ۹۵۰.

۳. بادینی، فلسفه مسئولیت مدنی، ۲۸.

انسان‌ها مسئول قلمداد شوند، اشخاص حقوقی - که دارای شخصیت اعتباری و غیرواقعی هستند - نیز باید در قبال اعمالی که به نام آنان انجام می‌شود، پاسخگو باشند.^۴ این واژه در حقوق روم و قدیم فرانسه وجود نداشته است و به جای آن از واژه «تعهد به جبران خسارت» استفاده کرده‌اند حتی در قانون مدنی ۱۸۰۴ و نه در قانون جزای ۱۸۱۰ فرانسه یافت نمی‌شود و تنها از اواخر قرن هجدهم در زبان‌های اروپایی رواج یافته و در قرن نوزدهم از اخلاق به حقوق راه پیدا کرده است.^۵ امروزه در قلمرو حقوق، هر وقت اصطلاح مسئولیت به کار می‌رود منظور «تکلیف واردکننده زیان نسبت به پاسخ‌گویی به زیان، در مقابل دادگاه و بر عهده گرفتن آثار مدنی، کیفری، انتظامی و ... آن است، اعم از اینکه چنین تکلیفی در مقابل زیان دیده باشد یا جامعه».^۶ در یک تقسیم‌بندی کلی بادیی در کتاب خود مسئولیت را به دو دسته تقسیم می‌نمایند: «مسئولیت حقوقی» و «مسئولیت غیرحقوقی». شاخه‌های مسئولیت حقوقی عبارتند از: مسئولیت مدنی، مسئولیت کیفری و مسئولیت انتظامی. شاخه‌های مسئولیت غیرحقوقی نیز عبارتند از: مسئولیت اخلاقی، مسئولیت اجتماعی و مسئولیت سیاسی.^۷ این تقسیم‌بندی به نظر می‌رسد که تقسیم‌بندی خوبی است. حال به بررسی سه مبنای مهم مسئولیت تولیدکنندگان می‌پردازیم:

الف) مسئولیت بر مبنای تقصیر (Neglect Liability)

بر مبنای این مسئولیت، برای مسؤول شناختن شخص، باید از طرف وی تقصیری صورت گرفته باشد وگرنه نمی‌توان وی را مسؤول جبران خسارت دانست. بنابراین، در رابطه با تولیدکننده و فروشنده نیز تنها در صورتی می‌توان این اشخاص را مسؤول زیان‌های ناشی از کالا تلقی کرد که در انجام مراقبت لازم و کافی در تولید یا فروش یک محصول کوتاهی و مرتکب تقصیر شده باشند. در چنین صورتی، اگر زیانی از عدم مراقبت لازم و کافی ایجاد شده باشد، تولیدکننده مرتکب تقصیر شده است و باید تاوان این عمل خود را بپردازد.^۸

۴. خواجه پیری، حقوق مدنی (۴)، ۱.

5. Viney, *La responsabilite*. Archives de Philosophie Du droit. Tom 35. *Vocabulaire FondaMental Dudyroit*, 275-277. به نقل از بادیی، پیشین.

6. Cornu, *Vocabulaire Juridgue*, 77.

به نقل از بادیی، پیشین.

۷. به نقل از بادیی، پیشین، ۲۷.

8. Clarkson, *West's Business*, 469.

تولیدکننده در ساخت کالایش باید دقت و مراقبت‌های لازم در خصوص مواد اولیه، آزمایش‌های لازم، اختطارهای مورد نیاز کالا که به صورت بر چسب بر روی کالا الصاق می‌گردد و حتی کالاهای جزئی که در کالای نهایی به کار می‌رود را به عمل آورد و گرنه مقصر می‌باشد. به عنوان نمونه پرونده آقای مک‌فرسون علیه کمپانی بیوک با اینکه چرخ معیوب به وسیله خود شرکت بیوک ساخته نشده بود اما دادگاه بیان داشت که عیب مزبور می‌توانسته در نتیجه یک معاینه و بررسی متعارف کشف شود اما شرکت بیوک از چنین بررسی قصور کرده است لذا وی مقصر می‌باشد؛ با اینکه آقای مک‌فرسون رابطه قراردادی با شرکت بیوک نداشت و ماشین را از واسطه‌ای خریداری کرده بود. به هر حال دادگاه، شرکت را بر مبنای تقصیر محکوم نمود و ملزم کرد تا خسارات وارده بر خواهان را جبران کند.^۹

ماده ۱۳۸۲ به بعد قانون مدنی فرانسه به جرم و شبه جرم می‌پردازد که این مبحث شبه جرم جوهر حقوق ناظر به خطای مدنی است که عموماً با عبارت مسئولیت مدنی معرفی شده است. ماده ۱۳۸۲ ق.م. فرانسه بیان می‌دارد: «هرگونه عمل انسان که سبب ورود خسارت به دیگری شود، موجب التزام کسی که خسارت، از تقصیر او ناشی شده به جبران خسارت خواهد بود.» یا ماده ۱۳۸۳ آن نیز فرد را ضامن خسارت ناشی از اهمال یا بی‌احتیاطی خود داشته است.^{۱۰} البته در حقوق فرانسه جهت تعدیل نظریه تقصیر راه‌کارهایی ارائه گردیده که از جمله استفاده اماره تقصیر که حربه‌ای بود تا ضمن حفظ مبنای تقصیر، در برخی موارد خاص، زیان دیدگان از اثبات تقصیر عامل زیان معاف شوند. یا به گسترش مفهوم تقصیر که یک معنای اخلاقی داشت به مفهوم اجتماعی تقصیر.^{۱۱}

در زمینه مسئولیت فروشنده بر اساس نظریه تقصیر از سوی محاکم امریکا در سال‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۸۰ نیز آرا زیاد و مختلفی صادر شده است. چرا که نگاه اکثریت محاکم امریکایی در آن زمان نسبت به مسئولیت فروشنده این‌گونه بود که بیان می‌داشتند: هر چند فروشنده وضعیت واسطه را دارد ولی به منظور حفظ حقوق مصرف‌کنندگان، مسئولیت خسارات ناشی از عیوب کالاهایی را نیز که صرفاً فروشنده آن‌ها بوده است و نه سازنده، بر عهده دارد. چرا که عقیده داشتن این امر منجر به تضمین

۹. مددی، «مسئولیت مدنی تولیدکنندگان و فروشندگان کالای خطرناک»، ۶۸.

۱۰. نوری، ترجمه قانون فرانسه قسمت الزامات بدون قرارداد، ۱۰۲.

۱۱. مبین، «تحولات مبنای مسئولیت مدنی»، ۴۳.

حقوق خریداران می‌شود و فروشندگان نیز سعی می‌کنند محصولات بهتری به بازار عرضه کنند. ضمن آنکه فروشنده قدرت بیشتری جهت اقامه دعوا علیه مسئول اصلی ورود خسارت یعنی تولید کننده دارد.^{۱۲}

برحسب نظریه خطا، منشأ مسئولیت کیفری کارفرمایان و مدیران مؤسسات را باید در تخطی شخصی خود آنان جست‌وجو کرد و بسیاری از علمای حقوق کیفری معتقدند مسئولیت کیفری ناشی از فعل غیر استثنای واقعی بر اصل فردی بودن مسئولیت کیفری نیست. چون درست است که مسئولیت کیفری کارفرما با فعل کارگر متعین و متحقق شده است ولی منشأ آن در تخطی شخصی خود آنان نهفته است.^{۱۳} علی‌رغم استثنا بودن مسئولیت ناشی از فعل غیر، رویه قضایی برخی کشورها مصادیق آن را گسترش داده‌اند به عنوان نمونه از سال ۱۹۹۱ در فرانسه، هیأت عمومی دیوان کشور فرانسه در رأی (Arret Blic) اعلام کرد که موارد دیگری نیز می‌توان به عنوان مسئولیت ناشی از فعل غیر با در نظر گرفتن شرایط ماده ۱۳۸۴ ق.م. فرانسه برشمرد.

در حقوق انگلستان دادگاه‌ها ممکن است کلمات قانون را به گونه‌ای تفسیر کنند که عمل کارمند، عمل کارفرمای وی محسوب شود مثلاً در بخش ۱ قانون غذا و دارو مصوب ۱۹۵۵ «فروش» اغذیه نامناسب را جرم شناخته است.^{۱۴}

در حقوق ایران تبصره ۱ ماده ۳۳۶ ق.م.ا. تقصیر به بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی تعریف شده است و در ماده ۹۵۳ ق.م. فقط بیان داشت که تقصیر اعم است از تفریط و تعدی با توجه به اینکه تولیدکننده، کالایی را تولید کرده و خریدار با استفاده از آن دچار ضرر و زیان گردیده است در باب مسئولیت کیفری تولیدکننده با نگاه به تبصره فوق باید عنوان داشت قانونگذار مواردی را که برای تقصیر بیان نموده است همان چیزی است که حسب اشعار تبصره ۳ ماده ۲۹۵ ق.م.ا. در حکم شبه عمد خوانده می‌شود.^{۱۵} در بحث حقوق مدنی برای تحقق مسئولیت مدنی ناشی از فعل غیر، باید عمل زیان‌بار از سوی شخص (الف) ارتکاب یابد و این عمل در زمان و وضعیت مرتبط با وظیفه اعطایی به وی از سوی

۱۲. ناطق نوری، «مسئولیت فروشنده نسبت به خریدار در فروشگاه‌های بزرگ»، ۱۳.

۱۳. اردبیلی، «مسئولیت کیفری ناشی از فعل دیگری»، ۷.

۱۴. خدابخشی، استقلال و پیوند حقوق مدنی و کیفری، ۱۶۳.

۱۵. شکر، و سیروس، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، ۳۶۵.

شخص (ب) باشد و بتوان نوعی تقصیر را به این شخص انتساب داد هر چند تحقق تقصیر در همه موارد ضروری نیست و در برخی موارد، حتی انجام عمل زیان‌بار بدون تقصیر کارگران یا علی‌رغم احتیاط لازم از سوی کارفرمایان، باعث تحقق این مسئولیت خواهد شد. در حالی که در حقوق جزا نیز وجود تقصیر، در مورد هر دو شخص لازم است ولی برخلاف حقوق مدنی اولاً با فرض ارتکاب تقصیر عمدی از سوی مرتکب فعل زیان‌بار، خود به‌خود، مسئولیت کارفرما منتفی نخواهد شد. برای مثال دیوان کشور فرانسه با اعلام این امر که فریبکاری در جنس کالای فروخته شده یا آلوده کردن آب‌ها، سبب رفع مسئولیت رئیس بنگاه نمی‌شود، به پذیرش این نظر متمایل شده است.^{۱۶}

باید پذیرفت که ماده ۱۲ ق.م.م. از نظر فنی، نظریه تقصیر را اجرا کرده است؛ منتها تقصیر کارفرما را باید «تقصیر انتخاب و مواظبت» نامید.^{۱۷} در قانون مسئولیت مدنی ایران نیز نظریه تقصیر مبنای مسئولیت قرار گرفته است؛ از ماده ۱ این قانون استنباط می‌شود شخص صرفاً زمانی مسئول زیان وارده می‌باشد که این زیان در نتیجه عمد یا بی‌احتیاطی شخص مذکور ایجاد شده باشد. آنچه از عبارات عمد و بی‌احتیاطی می‌توان استنباط کرد چیزی جز تقصیر نمی‌تواند باشد. در بررسی مسئولیت بر مبنای این نظریه، نیازی به اثبات وجود قرارداد بین متضرر و عامل زیان نمی‌باشد. صرفاً کافی است که متضرر ثابت نماید که:

اولاً: خواننده مراقبتی را بر عهده داشته و ثانیاً: این مراقبت را نقض کرده است و ثالثاً: خواهان از یک مصدومیت قابل التزام متضرر شده و رابعاً: مصدومیت مستقیماً ناشی از نقض مراقبت لازم و کافی ایجاد شده است.^{۱۸}

از عیوب این نظریه در بحث دادرسی‌های مربوط به کالا مشکل بودن اثبات تقصیر است لذا زمان زیادی در دادرسی به خود اختصاص می‌دهد، مخصوصاً با توجه به پیچیدگی محصولات از نظر فنی. همچنین در بسیاری از موارد ضرری که به اشخاص وارد می‌شود در ورود آن ضرر، شخص خاصی مقصر نمی‌باشد. به همین دلایل است که امروزه در اکثر کشورها در رابطه با مسئولیت تولیدکنندگان این نظریه کنار گذاشته و به نظریات دیگری گرایش پیدا کرده‌اند.

۱۶. خدابخشی، پیشین، ۱۶۷.

۱۷. کاتوزیان، الزام‌های خارج از قرارداد، ج ۱، ۵۳۷.

۱۸. مددی، پیشین، ۶۷ و ۷۰.

ب) مسؤولیت محض (Strict Liability)

سرمایه‌داران بزرگ از محیط خطرناکی که به وجود آورده‌اند سود می‌برند ولی در پناه پیچ و خم قوانین از جبران زیان‌هایی که به بار آورده‌اند معاف می‌شوند درحالی که همه این قاعده عادلانه را پذیرفته‌اند که هرکس سود کاری را می‌برد زیان‌های آن را نیز باید تحمل کند (من له الغنم فعلیه الغرم). پس این فکر به تدریج رونق گرفت که به جای کاوش درباره تقصیری که سازنده کالای معیوب مرتکب شده، او به طور کلی ضامن ایمنی فرآورده‌های خود باشد.^{۱۹} کم‌کم رویه قضایی کشورها تغییر کرد و چهره حمایتی از مصرف‌کننده نمایان‌تر گردید و دامنه مسؤولیت تولیدکننده گسترش یافت و باعث ایجاد مسؤولیت محض گردید. برای اصطلاح محض واژه Strict مناسب‌تر است چرا که معنای آن سخت، خشن و خشک می‌باشد. به گفته کاتوزیان در کتاب مسؤولیت ناشی از عیب تولید در باب تحویل مسؤولیت ناشی از تولید این می‌باشد که: «مسیر اندیشه‌ها از تقصیر آغاز شده و به تدبیر رسیده است.» پرچم‌دار ایجاد مسؤولیت محض، رویه قضایی آمریکا می‌باشد که از سال ۱۹۴۴ به بعد آغاز شد.

در اروپا، مجلس اتحادیه اروپا در ۱۹۸۵ با الهام از نیازهای اقتصادی و رویه قضایی دادگاه‌های آمریکا قواعد نمونه‌ای مبتنی بر مسؤولیت محض تولیدکننده به وجود آورد و کشورهای عضو را مکلف ساخت که بر مبنای آن اصول و رعایت پاره‌ای قواعد محلی درباره مسؤولیت تولیدکننده قوانین جدیدی وضع کنند.^{۲۰}

بر مبنای این مسؤولیت، اثبات بی‌تقصیری و نداشتن عمد باعث برائت خوانده نمی‌شود. هدف این مسؤولیت، تحمیل ضمان به نتیجه فعل است نه کیفیت آن در واقع مسؤولیت نتیجه است نه فعل مسؤولیت محض قاعده استثنایی است که در پاره‌ای از زمینه‌ها و به دلایل ویژه از سوی قانونگذار یا رویه قضایی مقرر می‌شود و گونه قاعده عمومی مسؤولیت مدنی همان نظریه تقصیر است.

در مسؤولیت محض، کافی است خواهان ثابت کند که کالای عرضه شده عیبی داشته است که ضرر از آن برخاسته و میان این عیب و ضرر رابطه وجود دارد یا نقص اطلاعات و هشدارهای ضروری به گونه‌ای مؤثر بوده که کالای سالم را معیوب و خطرناک کرده است. عذر بی‌تقصیری و ناآگاهی از خود عیب و حتی بی‌مبالاتی قابل

۱۹. کاتوزیان، الزام‌های خارج از قرارداد، ج ۱، ۶۵۶.

۲۰. کاتوزیان، مسؤولیت ناشی از عیب تولید، ۲۵.

پیش‌بینی خواهان از بار این مسئولیت نمی‌کاهد و تنها انتساب ورود ضرر به قوه قاهره می‌تواند خواننده را از نتیجه به بار آمده مبرا کند.^{۲۱}

همچنین با اعمال این نظریه در مقایسه بین عاملان زیان و زیان‌دیده، مناسب‌ترین شخص به جبران خسارت ملزم می‌گردد. به‌ویژه که امکان توزیع مبالغ پرداختی بابت خسارت را با افزودن بر قیمت کالای خود دارد. همچنین، تولیدکننده می‌تواند به بیمه مسئولیت خود در قبال کالا مبادرت ورزد.^{۲۲} موضوع بیمه مسئولیت علی‌الاصول بدهی ناشی از مسئولیت مدنی است ولی در عقد بیمه ممکن است شرط شود که بیمه‌گر به علاوه مکلف به تأمین هزینه‌های حقوقی ناشی از دعوی مسئولیت نیز باشد. بیمه مسئولیت بیمه‌گذار را، در صورتی که مطابق قواعد مسئولیت مدنی مسئول جبران خسارت شناخته شود، پوشش می‌دهد. در خصوص ماهیت مسئولیت، تنها مسئولیت کیفری از شمول بیمه خارج است. در بیمه مسئولیت ممکن است به غیر از بیمه‌گذار مسئولیت افراد مختلفی تحت پوشش قرار گیرد مانند بیمه در اتومبیل.^{۲۳}

برای درک بهتر این مسئولیت، قوانین و مثال‌هایی را مورد بررسی قرار می‌دهیم: الف) در سال ۱۹۶۵ مسئولیت محض تولیدکننده مورد توجه انستیتوی حقوق آمریکا قرار گرفت و ماده ۴۰۲A در اصول حقوقی بر همین پایه تنظیم شد. طرح نخستین ماده تنها ناظر به مواد غذایی و نوشیدنی‌ها بود، ولی در آخرین تصمیم چهره عمومی یافت و هر تولیدکننده‌ای را در بر گرفت. این ماده مقرر می‌دارد: «کسی که کالای معیوبی را می‌فروشد، کالایی که به طور نامتعارفی نسبت به استفاده‌کننده یا مصرف‌کننده و اموال وی خطرناک است، مشمول مسئولیت در قبال صدمات جسمانی است که به استفاده‌کننده یا مصرف‌کننده وارد شده و یا مشمول صدمات وارده به اموال وی می‌باشد...». این ماده مسئولیت تولیدکننده را مسئولیت محض دانسته است چرا که نیازی به اثبات تقصیر وجود ندارد.

ب) لایحه قانونی مسئولیت ناشی از کالاها در آلمان در بند ۱ ماده ۱ خود در این خصوص مقرر می‌دارد: «اگر در اثر وجود عیبی در یک کالا یک انسانی کشته یا مصدوم گردد یا سلامتی وی متأثر شود، تولیدکننده ملزم به جبران خسارت آن شخص برای خسارت متعاقب می‌باشد در مورد خسارات نسبت به اموال این قاعده تنها زمانی اعمال

۲۱. همان، ۷۸ و ۸۱

۲۲. مددی، پیشین، ۷۸ و ۸۱

۲۳. بابایی، حقوق بیمه، ۱۷۱.

می‌شود که یک موضوعی غیر از خود کالای معیوب خسارت ببیند.^{۲۴} در این لایحه نیز تولیدکننده ملزم به جبران خسارت شده است و نیازی به اثبات تقصیر از سوی زیان‌دیده وجود ندارد.

در حقوق ایران نیز قوانینی هستند که به صورت کلی مسئولیت محض را در رابطه با وارد کننده ضرر اعمال می‌کنند که برخی از آن‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

الف) تبصره ۴ ماده ۱۴ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی بیان می‌دارد: «چنانچه شرکت‌های توزیع کننده داروهای فاسد یا داروهای با تاریخ مصرف کوتاه و یا منقضی شده ... توزیع نمایند و یا دارویی را بیش از قیمت رسمی به فروش برسانند ... علاوه بر جبران خسارات وارده، به پرداخت جریمه نقدی از یکصد هزار ریال تا یک میلیون ریال محکوم و پروانه مسؤؤل فنی با توجه به رأی کمیسیون قانونی مربوطه از یک تا شش ماه به حالت تعلیق در خواهد آمد.» این تبصره به غیر از مسؤؤلیت کیفری، مسؤؤلیت مدنی نیز برای خاطی در نظر گرفته است، همچنین قید «جبران خسارات وارده» یک اطلاق کلی است و شامل هر زیان‌دیده می‌شود و از لحاظ اثبات، مسؤؤلیت خاطی به آگاهی او از عیب کالا و تقصیر مشروط نمی‌باشد که این امر، مسؤؤلیت محض را یادآور می‌شود.

ب) از قوانین مهم دیگر که مسؤؤلیت محض را به‌خوبی نمایان می‌کنند می‌توان به قانون بیمه اجباری وسایل نقلیه موتوری اشاره کرد که بر طبق ماده ۱ آن دارندگان وسایل نقلیه را در مقابل خسارات وارده به اشخاص ثالث مسؤؤل شناخته است و توجهی به لزوم داشتن رابطه قراردادی و یا ارتکاب تقصیر از طرف دارنده نکرده است. به موجب ماده ۱ ق.ب.ا.و.م.: «کلیه دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی مسؤؤل جبران خسارات بدنی و مالی هستند که ... به اشخاص ثالث وارد شود ...» این قانون نیز نشانه‌ای از مسؤؤلیت محض در حقوق کشورمان می‌باشد و تمهیدی است که برای حمایت از حقوق زیان‌دیده وضع گردیده است. زیان‌دیده می‌تواند با رجوع مستقیم به بیمه‌گر از طرح دعوی بر دارنده مسؤؤل بی‌نیاز شود و خطر روبه‌رو شدن با اعسار خوانده را نیز تحمل نکند.^{۲۵}

24. Markesinis, *The German Law of Torts*, 417.

۲۵. کاتوزیان، جنیدی و غمامی، مسؤؤلیت مدنی ناشی از حوادث رانندگی، ۴۶.

ج) نظریه مسئولیت مطلق (absolute liability)

با توجه به رشد و گسترش بسیار زیاد جوامع صنعتی و تولید کالاهای پیشرفته و به تبع آن افزون شدن خطرات استفاده از این کالا، نظریات قبلی نمی‌توانست تمام مواردی را که باعث ورود خسارت می‌گردید تحت پوشش قرار دهد چرا که یا اصلاً بین زیان‌دیده و عامل زیان قراردادی وجود نداشت و متضرر نمی‌توانست به وجود قرارداد استناد کند یا اینکه در دیگر نظریه‌ها خواهان نمی‌توانست تقصیر خواننده را اثبات کند.^{۲۶}

از آنجایی که حقوق باید بتواند برای برقراری عدالت در جامعه همیشه آماده باشد و بتواند تعادل در بین امور مختلف برقرار نماید نظریه «مسئولیت مطلق» توسط اساتید حقوق مطرح شده است. برای اصطلاح مطلق، واژه absolute مناسب‌تر است چرا که معنای آن بی‌قیدوشرط و رها از هرگونه قیدی می‌باشد. مسئولیت مطلق یا مسئولیت بدون عیب و تقصیر بدین معناست که تولیدکننده قطع نظر از وجود یا عدم عیب به هنگام طراحی کالا، مسئول خسارت ناشی از مصرف آن است.

نظریه مسئولیت مطلق را می‌توان مؤثرترین و به عبارتی مناسب‌ترین شیوه توجیه مسئولیت تولیدکننده و فروشنده دانست چرا که به نحو مؤثری به حمایت از متضرر اعم از خریدار و شخص ثالث می‌پردازد و در مقایسه بین محاسن و معایب آن موازنه به نفع محاسن می‌چرخد، زیرا اولاً: به علت عدم لزوم اثبات تقصیر و رابطه علیت، هم از اطاله دادرسی جلوگیری می‌نماید و هم متضرر را مورد حمایت قرار می‌دهد؛ ثانیاً: با توجه به عدم لزوم اثبات رابطه قراردادی بین متضرر و عامل زیان، تمامی اشخاص متضرر بر مبنای این نظریه امکان مطالبه خسارات وارده به خود را به دست می‌آورند.^{۲۷}

این نوع مسئولیت اگر چه اصولاً در قلمرو حقوق مسئولیت مدنی مطرح است، ولی به طور روز افزونی در حوزه حقوق کیفری در مقوله «جرایم با مسئولیت بدون تقصیر» در حال گسترش است. به خلاف حقوق کیفری ایران که چندان از این نوع مسئولیت استقبال نکرده است نظام کیفری انگلستان، بسیار سریع با وضع قوانینی، در قلمروی «بهداشت و سلامت»، «عبور و مرور جاده‌ای»، کارخانه‌ها و صنایع و به طور کلی «رفاه عمومی» سلسله‌ای از جرایم را که به «جرایم فنی»، «جرایم مقرراتی» یا «شبه جزایی» معروف شده‌اند و مسئولیت کیفری در آن‌ها بدون لزوم احراز عنصر تقصیر و

۲۶. کاتوزیان، عقود معین، ج ۱، ۲۴۴.

۲۷. مددی، پیشین، ۸۱.

قابلیت سرزنش در بخشی از قلمرو رکن مادی جرایم استقرار می‌یابد، وارد قلمرو حقوق کیفری کرده است. پرونده بارزی که در آن مسئولیت مطلق در حوزه مسئولیت کیفری قابل تحقق است دعوای دایره محیط زیست علیه شرکت خودروسازی امپرس متعلق به سال ۱۹۹۹ می‌باشد. در این دعوا شرکت امپرس، نفت‌کشی پر از گازوئیل داشت که فردی ناشناس، غیر قانونی وارد محوطه شرکت شده و شبانه شیر خروجی گازوئیل را باز کرد که منجر به تخلیه تمام گازوئیل در رودخانه شد. این شرکت به جرم «سببیت در ورود مواد آلوده کننده به آبهای حفاظت شده» مطابق ماده (۱) ۸۵ قانون منافع آب ۱۹۹۱ تحت تعقیب قرار گرفت و در مرحله محاکمه محکوم شد. مجلس اعیان نیز حکم محکومیت را تأیید کرد. این هم جلوه‌ای جدید از مسئولیت کیفری بدون تقصیر است.^{۲۸}

با بررسی قوانین حقوقی ایران و فقه می‌توان مواردی را مشاهده کرد که در آن به مسئولیت مطلق اشاره دارد از جمله:

در حوزه حقوق مسئولیت مدنی نیز مسئولیت مطلق وجود دارد و نمونه بارز آن در باب مسئولیت غاصب در تلف مال مغضوب ماده ۳۱۵ ق.م. می‌باشد. این ماده می‌گوید: «غاصب مسؤول هر نقص و عیبی است که در زمان تصرف او به مال مغضوب وارد شده باشد هر چند مستند به فعل او نباشد.» پس طبق این ماده غاصب مسؤول تلف یا هر عیب و نقصی است که در عین مغضوب یا منافع آن ایجاد شود، هر چند که تلف ناشی از حوادثی باشد که مربوط به او نمی‌شود مانند این که توفان یا زلزله مال مغضوب را از بین ببرد، یا دزد آن را برآید. این ضمان مطلق، حتی در موردی که آغاز تصرف مشروع است و در اثر تعدی و تفریط به ید ضمانی منتهی می‌شود (در حکم غصب) اجرا می‌شود مانند ماده ۴۹۳ قانون مدنی در بحث اجاره.^{۲۹}

در قلمرو حقوق کیفری ایران نیز مسئولیت مطلق به چشم می‌خورد مانند:

الف) ماده ۳۱۹ ق.م.ا. که پزشک را ضامن خسارت عنوان کرده است و یک مسئولیت کیفری مطلق را برای او بر شمرده است. این ماده بیان می‌دارد: «هرگاه طبیبی گر چه حاذق و متخصص باشد در معالجه‌هایی که شخصاً انجام می‌دهد یا دستور صادر می‌کند، هر چند با اذن مریض یا ولی او باشد، باعث تلف جان یا نقص عضو یا خسارت

۲۸. طاهری‌نسب، رابطه علیت در حقوق کیفری ایران و انگلستان، ۱۸۹ و ۱۹۴.

۲۹. کاتوزیان، «حمایت از زیان‌دیده و مسئولیت تولیدکننده در حقوق فرانسه»، ۳۴.

مالی شود ضامن است.» حکم مذکور مطابق با قول مشهور فقهای امامیه است. (ب) شاید مهم‌ترین قانونی که به‌طور کلی مسئولیت مطلق را در رابطه با تولیدکنندگان و فروشندگان اعمال کرده است تبصره ۴ ماده ۱۵ ق.ن.ص. باشد. در اینجا مقرر می‌دارد: «فرد صنفی مسؤول کیفیت و کمیت هر نوع کالا یا محصول در قبال ارزش و حسن انجام کار در مقابل اجرت و یا وجه دریافتی می‌باشد.» بر طبق این ماده، فرد صنفی در مقابل کیفیت کالای خود مسؤول شناخته شده است و همان‌طور که به نظر می‌رسد در بند مزبور لزومی به اثبات تقصیر عامل زیان و وجود قرارداد دیده نمی‌شود و همچنین نیازی به اثبات رابطه علیت بین ضرر و عیب کالا نیز به چشم نمی‌خورد چرا که مسئولیت به‌طور مطلق و عاری از هرگونه قید و بندی بیان گردیده است.^{۳۰}

نکته مهمی که باید در اینجا ذکر کرد این است که مسئولیت مطلق را نباید با مسئولیت محض یکسان دانست. به نظر می‌رسد مسئولیت محض را که در نوشته‌های حقوقی در زمره مسئولیت‌های بدون تقصیر آورده‌اند از پاره‌ای جهات همراه با واقع و صحیح‌تر باشد چرا که هم در مسئولیت مطلق و هم مسئولیت محض نیازی به اثبات تقصیر نمی‌باشد و در خیلی موارد تقصیری شامل عامل زیان نیست ولی به حکم قانون یا رویه قضایی و برای کمک به زیان‌دیده، عامل زیان ضامن می‌باشد اما این مسأله نباید این‌گونه تعبیر شود که این دو مسئولیت یکسان هستند.

در جمع‌بندی تفاوت‌های این دو مسئولیت به نظر می‌رسد اولین تفاوت وجود داشتن رابطه علیت میان عیب کالا و ضرر در مسئولیت محض می‌باشد حال آنکه در مسئولیت مطلق، نیازی به این رابطه نیست. دومین تفاوت این است که در مسئولیت محض خواننده (عامل زیان) می‌تواند با انتساب ورود ضرر به قوه قاهره خود را از نتیجه به بار آمده مبرا کند در حالی که در مسئولیت مطلق هیچ عذری پذیرفته نمی‌شود. مثال بارز در حقوق ایران برای مسئولیت محض می‌تواند مسئولیت دارنده وسیله نقلیه موتوری و مسئولیت غاصب برای مسئولیت مطلق باشد. مسئولیت دارنده وسیله نقلیه بر طبق ماده ۱ ق.ب.ا.و.م. یک مسئولیت محض می‌باشد و بر طبق تبصره ماده ۳۳۷ ق.م.ا. قوه قاهره برای مبرا شدن دارنده وسیله نقلیه پذیرفته شده است در حالی که مسئولیت غاصب بر طبق ماده ۳۱۵ ق.م. یک مسئولیت مطلق است و غاصب در هر

صورت حتی بلائای طبیعی مسؤل تلف یا نقص مال مغصوب می‌باشد و در اینجا قوه قاهره نیز غاصب را از مسؤولیت مبرا نمی‌کند.

به نظر می‌رسد با سیری که در قوانین انجام شده نشان می‌دهد که در قوانین ما مسؤولیت اصولاً «مبتنی بر تقصیر» است؛ یعنی قانون کلی این است که شخص در صورتی مسؤل زیان ناشی از کار خویش است که مرتکب تقصیر شده باشد. ولی پذیرفتن این اصل مانع از آن نیست که گاه نیز مسؤولیت بدون تقصیر نیز بوجود آید و نمی‌توان ادعا کرد که تقصیر مبنای منحصر مسؤولیت است. در پاره‌ای امور، به دلیل لزوم جبران ضرر نامشروعی که وارد آمده یا به خاطر محیط خطرناکی که شخص برای انتفاع از آن به وجود آورده است، قانونگذار ما مسؤولیت مدنی را پذیرفته است و به‌طور کامل از هیچ یک از دو نظریه تقصیر و ایجاد خطر پیروی نمی‌کند.^{۳۱} پس بر طبق مواد قانونی در حقوق ایران مانند مواد ۱ و ۷ ق.م.م. مسؤولیت بر اساس تقصیر می‌باشد، اما بر این اصل استثنائی وارد آمده است که در برخی موارد مسؤولیت بر اساس تقصیر نمی‌باشد مانند مسؤولیت کارفرما در برابر اعمال کارگران خود (ماده ۱۲ ق.م.م.)، مسؤولیت عاقله در پرداخت دیه (مواد ۳۰۵ و ۳۰۶ ق.م.ا.)، مسؤولیت دارندگان وسایل نقلیه در برابر اشخاص ثالث (ماده ۱ ق.ب.ا.و.م.) و...

گفتار دوم: مصادیق و آرای از کالاهای غیراستاندارد

مصادیق، جمع مصداق، از لحاظ دستوری اسم جمع عربی است و در معنا، یعنی چیزی که دلیل راستی کسی باشد و آنچه که منطبق بر امری گردد. آرا اسم جمع فارسی که مفرد آن رأی، به معنای اندیشه‌ها و در بحث حقوقی یعنی نظرات و احکام دادگاه‌ها و به علت مهم و با اهمیت بودن مصداق‌های کالای غیر استاندارد و احکامی که دادگاه‌ها در این باره صادر کرده‌اند، بر آن شدیم تا در این گفتار به بررسی مصادیقی از کالای غیر استاندارد که در زندگی عادی افراد نمود و ظهور بیشتری دارد پرداخته و آرای که از سوی دادگاه‌ها در ایران و سایر کشورها در این زمینه صادر گردیده است را بررسی نماییم:

الف) آشامیدنی‌ها، خوراکی‌ها و مواد شیمیایی

۱- آشامیدنی‌ها، خوراکی‌ها

شاید مهم‌ترین مواد آشامیدنی که در سطح بسیار وسیعی مورد استفاده قرار می‌گیرد، آب باشد. بنابراین، هم آب‌های لوله‌کشی شده و هم آب‌هایی که از طریق بطری در اختیار مصرف‌کننده قرار می‌گیرند باید عاری از عیوبی باشد که ممکن است وجود آن‌ها موجب خطر گردد. فلذا اگر آب مورد استفاده آلوده به میکروب، ویروس و یا انگلی باشد و در اثر استفاده از آن، صدمه‌ای به اشخاص برسد باید فراهم آورندگان آن را مسؤول زیان‌های وارده دانست.^{۳۲}

چنانچه ماده ۱ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی و آرایشی بهداشتی بیان می‌دارد: «مرتب هر یک از اعمال زیر در مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی به مجازات‌های مقرر در این قانون محکوم خواهد شد: ۱- عرضه یا فروش جنسی به جای جنس دیگر، ۲- مخلوط کردن مواد خارجی به جنس به منظور سوء استفاده، ۳- عدم رعایت استاندارد یا فرمول ثبت شده در مواردی که تعیین فرمول و رعایت آن و همچنین تعیین استاندارد و رعایت آن الزامی باشد، ۴- فروش و عرضه جنس فاسد و یا فروش و عرضه جنسی که موعده مصرف آن گذشته باشد، ۵- به کار بردن رنگ‌ها و اسانس‌ها و سایر مواد اضافی غیرمجاز در مواد خوردنی یا آشامیدنی یا آرایشی یا بهداشتی و یا لوازم بازی کودکان، ۶- ساختن مواد تقلبی خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی». در این ماده اعمالی را که موجب مجازات می‌شوند و تولیدکننده‌ها نباید در تولید کالای خود به کار گیرند بیان شده است و ماده ۲ در صورت ارتکاب مجازات‌های آن را بیان می‌دارد.

به‌عنوان مثال: پرونده‌ای در تاریخ ۸۷/۱/۲۲ به شماره بایگانی ۸۷/۴۰ توسط دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز بر علیه تولیدکننده و فروشنده آب معدنی در شعبه ۱۰۱ دادگاه عمومی جزایی اهواز مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. موارد اتهامی دائر بر عدم حک مشخصات بر روی ظروف و محتوای جنس و نبودن فضای آزمایشگاه و تغییرات لازم و وضعیت غیر بهداشتی ظرف بسته‌بندی و عدم رعایت بهداشت در کارگاه. دادگاه، بزه انتسابی را محرز دانسته و مستنداً به مواد ۱۱ و ۱۳ قانون خوردنی و

آشامیدنی متهم را به پرداخت سیصد هزار ریال جزای نقدی محکوم می‌نماید. در این پرونده که در رابطه با تولیدکننده و فروشنده آب معدنی است اتهامی مانند نبودن فضای آزمایشگاهی، وضعیت غیر بهداشتی ظرف بسته‌بندی و عدم رعایت بهداشت در کارگاه و عدم حک مشخصات بر روی ظروف و محتوای جنس مطرح می‌باشد و دادگاه به مواد ۱۱ و ۱۳ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی بسنده کرده است. ماده ۱۱ این قانون بیان می‌دارد: «در مؤسسات داخلی که نوع آن‌ها از طرف وزارت بهداشتی معین و صورت آن منتشر می‌گردد صاحبان آن‌ها مکلفند طبق دستور وزارت بهداشتی مشخصات لازم را در مورد هر نوع فرآورده به خط فارسی خوانا روی بسته‌بندی یا ظرف محتوی جنس قید نمایند ... متخلفین از مقررات این ماده به پرداخت غرامت از پنج هزار تا بیست هزار ریال محکوم خواهد شد.» این ماده فقط برای تخلف عدم حک مشخصات بر روی ظروف و محتوای جنس می‌تواند باشد و ماده ۱۳ همین قانون اشاره می‌دارد: «تخلف از مقررات بهداشتی نظیر عدم رعایت بهداشت فردی، وضع ساختمانی، وسایل کار ممنوع است و مستوجب مجازات می‌باشد ... تخلف از مقررات مذکور مستوجب مجازات‌های باز دارنده از بیست و پنج هزار تا پانصد هزار ریال جریمه نقدی به ازای هر مورد نقص مقررات بهداشتی خواهد بود. میزان مجازات‌های یاد شده بر اساس نرخ تورم (هر سه سال یکبار) بنا به اعلام بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و تأیید هیأت وزیران قابل افزایش است ...» بر طبق ماده ۱۳، موارد اتهامی مانند عدم رعایت بهداشتی در کارگاه و با کمی مسامحه نبودن فضای آزمایشگاهی را می‌تواند در بر بگیرد اما وضعیت غیر بهداشتی ظروف بسته‌بندی را نمی‌توان در بر بگیرد و به نظر می‌رسد به تبصره ۲ ماده ۱۹ قانون امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مربوط شود به هر حال تخلف بهداشتی در زمینه آب معدنی که جزو مواد آشامیدنی مهم و مؤثر شهروندان می‌باشد متأسفانه تنها دادگاه نامبرده را به سیصد هزار ریال محکوم نموده است؛ چندان موجه به نظر نمی‌رسد و مجازات‌های کیفری مانند حبس خاکی و ضبط و معدوم نمودن مواد غیربهداشتی نیز باید ملاحظه نظر قرار می‌گرفت.

تولیدکنندگان و فروشندگان مواد خوراکی و آشامیدنی باید در تولید و توزیع فرآورده خود تمامی مراقبت‌های لازم و کافی را چه در خصوص آزمایشات لازم برای ایمن ساختن کالا و چه ارائه اخطارات مناسب به‌کار گیرند تا بتوانند کالای عاری از عیب برای مصرف کننده تحویل دهند در غیر این صورت، باید آن‌ها را مسؤول

خسارات ناشی از مواد خوراکی و آشامیدنی معیوب دانست. مثلاً در استفاده از رنگ‌ها و اسانس‌ها، باید آن‌هایی را که از طرف وزارت بهداشت مجاز اعلام شده است مورد استفاده قرار گیرد.^{۳۳} تبصره ۱ ماده ۱۹ قانون امور پزشکی و دارویی همین مسأله را اشاره دارد و این‌گونه بیان می‌دارد: «رنگ‌هایی که در مواد خوردنی و یا آشامیدنی مصرف می‌شود باید از نوع مخصوص مجاز باشد که فهرست آن از طرف وزارت بهداشتی خواهد شد همچنین موادی که برای سفیدگری و رنگ آمیزی ظروف غذایی و دارویی به کار برده می‌شود باید از نوع خالص و بدون سمیت باشد؛ متخلفین به حبس جنحه‌ای از ۶ ماه تا ۱ سال محکوم می‌شوند.»

پرونده‌ای در مسجد سلیمان، در خصوص فرآورده‌های گوشتی غیر استاندارد و همچنین روکش‌ها و پلاستیک‌های بسته‌بندی غیر بهداشتی آن، در شعبه ۱۰۱ دادگاه عمومی جزایی مسجد سلیمان توسط اداره کل استاندارد و تحقیقات صنعتی استان مطرح می‌شود. دادگاه در تاریخ ۸۵/۶/۱۲ به حکم ۴۹۸/۱۰۱/۸۵ ج رأیی به این شرح صادر می‌نماید: انتساب اتهام فوق به نامبرده برای این دادگاه محرز تشخیص و به استناد صدر ماده ۱۱ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۷۱ نامبرده را به تحمل شش ماه حبس تعزیری و پرداخت پنج میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌نماید.

ماده ۱۱ قانون استاندارد بیان می‌دارد: «هرکس مشخصات فرآورده‌های مشمول استاندارد اجباری را پس از تهیه و تولید یا ساخت تغییر دهد یا از ظروف و وسایل بسته‌بندی خارج از استاندارد استفاده کند یا به قصد تقلب و یا به هر کیفیتی در قوطی، بسته، جعبه و لفاف محتوی فرآورده‌های مشمول استاندارد اجباری دخل و تصرف نماید یا به جای جنس استاندارد شده جنس دیگری تحت همان عنوان عرضه کند یا به فروش برساند ... به حبس از شش ماه تا دو سال و جزای نقدی از یک میلیون ریال تا پنجاه میلیون ریال محکوم خواهد شد.» موارد اتهامی این پرونده یکی از فرآورده‌های گوشتی غیراستاندارد است و دیگری بسته‌بندی‌های غیر بهداشتی آن است. با توجه به گزارش اداره کل استاندارد مبنی بر اینکه حدود ۶۰ درصد محصولات فاقد انطباق با استاندارد اعلام شده است به نظر می‌رسد دادگاه حداقل‌ها را برای مجازات فرد در نظر گرفته است.

۲- مواد شیمیایی

در مواد شیمیایی نیز که حساسیت‌ها و خطرات فراوان است باید رعایت ضوابط ایمنی و بهداشتی در تولید این مواد بیشتر مد نظر قرار گیرد و ضروری است که تولیدکننده، هشدارها و راهنمایی‌های کافی را همراه با کالا به مصرف‌کنندگان عرضه نماید تا ایشان بتوانند خود را از خطر بالقوه این‌گونه فراورده‌ها ایمن بدارند. کالاهای بسیار خطرناک اصولاً با درج راهنمایی و هشدار نیز سالم تلقی نمی‌گردند و حتی‌المقدور باید از تولید آن‌ها پرهیز کرد و از طرح‌هایی دیگر بهره جست.

مثلاً در پرونده‌ای در ایالات متحده در یک آپارتمان، برای چسباندن سطوح به یکدیگر از نوعی چسب استفاده شده بود که حاوی مایع (Butanone) بوده است. گاز متصاعد از آن باعث کوری شخصی دیگر در آپارتمانی دیگر گردید، گرچه تمام درب‌ها و پنجره‌ها بسته بودند. دادگاه، هم عمده‌فروش و هم جزئی‌فروش و هم تولیدکننده را به طور محض مسؤول دانست.^{۳۴} چنین کالاهایی اساساً نباید تولید و عرضه شوند و صرف هشدار دادن، رافع مسؤولیت فروشنده و تولیدکننده نخواهد بود.

بر همین اساس در آیین‌نامه اجرایی کنترل و نظارت بهداشتی بر سموم و مواد شیمیایی مصوب ۱۳۷۸/۶/۱۴ بر این موضوعات تأکید دارد. ماده ۵ این آیین‌نامه می‌گوید: «سازندگان و فرموله‌کنندگان و فروشندگان و مصرف‌کنندگان مواد شیمیایی و سموم ... مکلفند ... کلیه دستورالعمل‌ها، استانداردها و موازین بهداشتی و زیست‌محیطی موجود کشور را رعایت نمایند.»

ب) دارو، خون و لوازم آرایشی و بهداشتی

۱- دارو، خون

امروزه استفاده از دارو به صورت وسیعی افزایش یافته است به طوری که می‌توان گفت استفاده از این مواد لازمه زندگی شده است. امروزه داروها و خطرات ناشی از استعمال آن‌ها و بحث مربوط به مسؤولیت تولیدکنندگان و فروشندگان این‌گونه کالاها در اکثر سیستم‌های حقوقی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین سازندگان کالاهایی از این قبیل، باید حداکثر مراقبت و مواظبت لازم در

34. Ginnow and Gordon, *Products Liability*, 51.

به نقل از: جعفری‌تبار، مسؤولیت مدنی سازندگان و فروشندگان کالا، ۱۲۸.

خصوصاً ایمنی‌ها داروها و آزمایش اثرات و عوارض ناشی از استعمال آن‌ها به‌کار گیرند و همچنین سعی نمایند که اثرات منفی داروها را بدون لطمه زدن به سودمندی آن‌ها، حذف نمایند. البته، حذف عوارض و خطرات دارو نباید به صورتی باشد که سودمندی آن را زایل کند. در صورتی که، حذف عوارض جانبی بدون لطمه زدن به سودمندی کالا ممکن نباشد، نمی‌توان گفت که چنین داروی، به صرف وجود آن عوارض، معیوب و خطرناک می‌باشد. مسأله‌ای که، در دعوای مربوط به واکسن پاستور دادگاه بدان اشاره کرد واکسن پاستور که برای معالجه بیماری هاری ساخته شده بود، به هنگام استفاده از آن، به طور غیر معمولی منتهی به خسارت‌هایی می‌شد. با وجود این، چنین دارویی معیوب و خطرناک شناخته نشد، به این علت که، خود بیماری هاری منجر به یک بیماری منتهی به فوت بسیار ترسناکی می‌شد، در حالی که، استفاده از واکسن مزبور، تا حدودی احتمال مرگ را کاهش می‌داد و از بین بردن عوارض آن، اثر واکسن را زایل می‌کرد.^{۳۵}

در ایران نیز قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴/۳/۲۹ و اصلاحات بعدی آن، و قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب سال ۱۳۴۶ و اصلاحات سال ۱۳۵۳ و قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۶۷/۱۲/۲۳ و آیین‌نامه‌های اجرایی این قوانین و قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۸۲ موضوع و منبع اصلی قوانین موضوع مورد بحث ما می‌باشند.^{۳۶} همه این موارد نشان از اهمیت فوق‌العاده دارو دارد که قانونگذار در بیشتر از هر موضوعی به آن پرداخته است و همچنین مجازات‌های کیفری برای تخلف مرتکبان آن قائل شده است. به عنوان نمونه می‌توان به دعوای ذیل (در فرانسه) اشاره کرد:

یک آزمایشگاه فرآورده‌های دارویی، دارویی را به شکل قرص وارد بازار کرد. این دارو، روکشی از اسفنج غیرقابل هضم داشت که باید به طور عادی از راه‌های طبیعی از بدن دفع می‌شد. بیماری که از این دارو استفاده کرد روده او به شدت دچار ورم و آبسه شد و این وضعیت موجب عارضه حاد آپاندیسیت نیز گردید. زیان‌دیده از آزمایشگاه تولیدکننده دارو شکایت کرد و خواستار جبران زیان خود شد. پس از دو دادگاه سرانجام شعبه اول مدنی دیوان عالی کشور فرانسه در ۳ مارس ۱۹۹۸ اعلام داشت که

35. Clark, *Product Liability*, 163.

۳۶. کاتوزیان، «حمایت از زیان‌دیده و مسئولیت تولیدکننده در حقوق فرانسه»، ۲۳۶.

بر اساس مراتب احراز شده، زیانی که بیمار متحمل شده به روکش غیرقابل هضم قرض که در روده مانده بود و موجب ورم و پی‌آمدهای دیگر آن شده بود قابل انتساب است. لذا آزمایشگاه تولید کننده دارو را مجبور به جبران خسارت نمود. دیوان عالی در این پرونده، دارو را معیوب تشخیص داد و رأی را بر مبنای تعهد ایمنی در قواعد عمومی صادر نمود اما از جهت مسئولیت نوین ناشی از فرآورده‌های معیوب که توسط قانون ۱۹ مه ۱۹۹۸ وضع شده است نیز قابل توجه است (ماده ۱۳۸۶ ق. م فرانسه).^{۳۷} در اینجا دیوان عالی فرانسه تعهد تولید کننده را یک تعهد ایمنی دانسته است.

یا شرکت داروسازی مرک (merk)، داروی «وایاکس» را برای تخفیف درد ناشی از بیماری‌های رماتیسمی، به خصوص آرتروز تهیه و عرضه کرده بود. در پی نتایج تحقیقات نشان می‌داد که این دارو خطر سکته مغزی و حمله قلبی را پس از ۱۸ ماه مصرف مداوم دو برابر می‌کند. آقای رابرت ارنست در سال ۲۰۰۱ زمانی که وایاکس مصرف می‌کرد در اثر سکته قلبی درگذشت که شکایت همسر او را به دنبال داشت. دادگاه پس از بررسی‌های لازم شرکت داروسازی مرک را مقصر دانست و هیأت منصفه این دادگاه در ایالت تگزاس امریکا شرکت مزبور را به خاطر عرضه قرص مسکن وایاکس که در مواردی خطرناک تشخیص داده شده گناهکار شناخت و موظف کرد به همسر رابرت ارنست ۲۵۳ میلیون و ۴۰۰ هزار دلار غرامت بپردازد.^{۳۸}

خون نیز مانند دارو از موارد بسیار حیاتی و مهم می‌باشد که بسیار مورد توجه و اهمیت قانونگذار قرار گرفته است و در این باب رویه‌های قضایی مختلفی ایجاد گردیده است.^{۳۹} دیوان کشور فرانسه نخستین بار در سال ۱۹۹۵ به طور صریح مسئولیت نوعی را برای مراکز انتقال خون پذیرفت. لذا مرکز انتقال خون به عنوان تهیه و توزیع کننده خون، یک نوع تعهد ایمنی دارد و باید خون و فرآورده‌های آن از هر نوع عیب و آلودگی عاری باشد. بر این اساس هرگاه در اثر آلودگی یا عیب خون، به گیرنده آن زیانی برسد، مرکز انتقال خون مسئول است، مگر اینکه وجود عامل خارجی را ثابت نماید.

در نظام کامن‌لا در این زمینه اختلاف نظر است، در حقوق کانادا تولیدکننده کالا بر مبنای شرط ضمنی، مسؤول انطباق کالا با هدفی است که بدان منظور تهیه شده است

۳۷. ژوردن، تحلیل رویه قضایی در زمینه مسئولیت مدنی، ۱۷۰.

۳۸. نجفی، شرکت‌های فراملیتی و حقوق مصرف‌کنندگان، ۲۰۹.

۳۹. کاظمی، «مسئولیت مدنی ناشی از انتقال خون آلوده»، ۲۰۹.

بنابراین اگر عیبی در آن باشد ضامن خسارت ناشی از آن است. اما در مورد فرآورده‌های خونی چون کالای تجاری محسوب نمی‌شود بر مبنای این شرط ضمنی نمی‌توان مرکز انتقال خون را مسؤول عیوب آن دانست مگر اینکه تقصیر آن ثابت شود. در حقوق انگلیس این مسأله بدون پاسخ مانده است و نسبت به این موضوع که آیا خون کالای تجاری محسوب می‌شود یا خیر، هنوز تردید وجود دارد. ولی در عمل دادگاه‌ها، مسؤولیت مطلق مرکز انتقال خون را بر مبنای قانون حمایت از مصرف‌کننده مصوب ۱۹۸۸ پذیرفته‌اند.^{۴۰}

در حقوق ایران در این زمینه قانون خاصی وجود ندارد و لازم است قوانین خاصی در این زمینه وضع شده و نظام خاصی برای جبران این نوع زیان‌ها ایجاد شود. در فقدان قانون و بر مبنای اصول کلی حقوقی و با توجه به تحولاتی که در نظام‌های حقوقی دنیا در این زمینه ایجاد شده است و لزوم جبران خسارت قربانی، به نظر می‌رسد که بر مبنای تعهد ایمنی می‌توان سازمان انتقال خون را مسؤول هر نوع زیانی دانست که در نتیجه آلودگی خون ارائه شده از سوی آن ایجاد می‌شود. به ویژه اینکه در ایران، مرکز انتقال خون یک سازمان دولتی است و اگر این سازمان مسؤول دانسته شود بار جبران خسارت بر دوش دولت قرار می‌گیرد.^{۴۱} مانند پرونده هموفیلی‌ها در ایران. همچنین می‌توان به دعوی ذیل در فرانسه اشاره کرد:

در پرونده‌ای مربوط به انتقال خون در فرانسه، بیماری که به او خون منتقل شده بود دچار مرض سوزاک شد، لذا بیمار از پزشک مربوطه به دادگاه شکایت کرد و خواستار جبران خسارات وارده به خود گردید و دادگاه پزشک را مسؤول دانست و در رأی پژوهشی خود در تاریخ ۲۵ آوریل ۱۹۴۵ چنین استدلال کرد: «هر چند که بیماری سیفلیس دارای یک دوره رکود [کومون] است اما پزشک می‌توانسته با کمی دقت آن را تشخیص دهد.»^{۴۲} در این رأی دادگاه پزشک را با اینکه تقصیری نکرده و طبق عرف عمل کرده است محکوم به جبران خسارت می‌کند چرا که استدلال دادگاه در مورد پزشک به مثابه یک تولیدکننده حرفه‌ای است که این پزشک را در شغل خود حرفه‌ای تلقی نموده است.

40. Jones, *Medical Negligence*, 67.

به نقل از: کاظمی، پیشین.

۴۱. کاظمی، پیشین، ۲۱۳.

۴۲. جعفری‌تبار، پیشین، ۱۲۶.

۲- لوازم آرایشی و بهداشتی

تولیدکنندگان و فروشندگان لوازم آرایشی و بهداشتی باید در ساخت این کالاها و به کارگیری ترکیبات آن، تمامی ضوابط ایمنی و بهداشتی را رعایت نموده و سعی کنند تا خطرات ناشی از استعمال چنین کالاهایی را حذف کنند و در خصوص خطراتی که امکان حذف آن وجود ندارد، به ارائه اطلاعات و اختلالات مناسب در خصوص آن‌ها پردازند.^{۴۳}

مواد آرایشی چون با زیبایی سروکار دارد لذا باید در تهیه آن از مواد مرغوب و مناسب با فرمول تعیین شده استفاده شود. بر همین اساس بند ۴ ماده ۲ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی بیان می‌دارد: «در صورتی که مصرف مواد بهداشتی یا آرایشی موجب نقص زیبایی یا کراهت منظر شود مجازات مرتکب با توجه به میزان نقص یا کراهت یک سال تا سه سال حبس جنحه‌ای خواهد بود و در این مورد سازنده یا تهیه کننده یا مخلوط کننده آن با مواد خارجی به حبس جنایی درجه دو از ۲ سال تا ده سال محکوم خواهد شد.»

در این خصوص شعبه ۱۰۴ دادگاه جزایی اهواز در تاریخ ۸۵/۲/۱۲ به شماره ۸۵-۱۶۱۳ حکمی به این شرح درباره اتهام فروش کالای فاقد استاندارد در خصوص شوینده‌ها توسط متشاککی صادر نموده است: «با توجه به اجباری بودن استاندارد کالا و رعایت موارد بهداشتی در عرضه فروش مربوط به این مواد و عدم حضور متهم در این دادگاه علی‌رغم ابلاغ قانونی وقوع بزه معنونه محرز و مسلم است و دادگاه مستنداً به ماده ۱۱ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، متهم را به تحمل ۶ ماه حبس و دو میلیون ریال جزای نقدی در حق صندوق دولت محکوم می‌نماید.» در این پرونده فرد، تولیدکننده نیست بلکه فروشنده کالای غیر استاندارد می‌باشد که باز هم مسؤول می‌باشد و از سوی اداره استاندارد مورد شکایت و پیگیری قرار گرفته است. دادگاه فرد را به استناد ماده ۱۱ قانون استاندارد محکوم نموده است.

در اینجا دادگاه از این قسمت ماده که می‌گوید: «... یا به جای جنس استاندارد شده جنس دیگری تحت همان عنوان عرضه کند و یا به فروش برساند...» استفاده کرده است و فرد فروشنده خاطی را محکوم به حبس و پرداخت جزای نقدی نموده است.

ج) لوازم ساختمانی، صنعتی و الکتریکی

۱- لوازم ساختمانی

در ایران به دلیل اهمیت لوازم ساختمانی در امر ساختمان‌سازی اکثر آن‌ها را مشمول استاندارد اجباری کرده‌اند، در گذشته بخشی از مصالح ساختمانی مشمول استاندارد بود ولی از زمان زمین‌لرزه بم اکثر مصالح مشمول استاندارد اجباری شده است.

جمشیدی مدیر کل مصالح ساختمانی و معدنی مؤسسه استاندارد در گفت‌وگو با خبرگزاری ایسنا افزود: در حال حاضر استاندارد اکثر مصالح ساختمانی در کشور اجباری است و استاندارد چند قلم باقیمانده نیز به زودی اجباری خواهد شد، این در حالی است که مدیر کل نظارت بر اجرای استاندارد در گفت‌وگو با ایرنا گفته است که بیشترین واحدهای فاقد پروانه علامت استاندارد در بخش تولید مصالح ساختمانی فعال هستند و بیشترین تخلف در تولید تیرچه بلوک، بتن و آجر از نظر رعایت استاندارد می‌باشد.

به نظر می‌رسد که این امر نشان از عدم نظارت مناسب بر تولید این‌گونه مصالح می‌دهد چرا که ما به غیر از قانون استاندارد در این رابطه قوانین دیگری از جمله قانون نظام معماری و ساختمانی مصوب ۱۳۵۲/۳/۱ را داریم. چنانچه در ماده ۱۵ ق.ن.م.س مقرر می‌دارد: «هرگاه بر اثر عدم رعایت مقررات و اصول فنی یا به کار بردن مصالح نامناسب و غیر کافی و یا مسامحه و بی‌مبالاتی یا بی‌احتیاطی مهندسان محاسب، نظارت فنی، پیمانکاران و معماران و به طور کلی کسانی که مسئولیت صحت انجام ساختمان به عهده آن‌هاست، جرمی واقع شود مسئول مربوط برحسب مورد مقررات از لحاظ کیفری مورد تعقیب قرار خواهد گرفت». به عنوان مثال شعبه ۱۰۸ دادگاه عمومی جزایی اهواز حکمی به شماره ۲۹۹/۸۵ در تارخی ۸۵/۳/۳۰ صادر می‌نماید. در این دعوا اداره کل استاندارد استان خوزستان از متشاکمی به اتهام توزیع و فروش عایق رطوبتی غیراستاندارد شکایت می‌نماید و دادگاه مزبور در حکم خود بیان می‌دارد: «با توجه به کیفرخواست ش ۹۹۹ مورخه ۸۵/۲/۲۶ صادره از دادسرای عمومی و انقلاب اهواز و منضمات آن منجمله شکایت اداره کل استاندارد خوزستان و کشف کالاهای مذکور در فروشگاه متعلق به متهم و اقرار صریح متهم، صرف نظر از دفاعیات غیرموجه وی مبنی بر عدم اطلاع و آگاهی از موضوع، بزهکاری مشارالیه را محرز و مسلم دانسته مستنداً به ماده ۹ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی

ایران مصوب ۱۳۷۱ و با رعایت بند دوم ماده ۳ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در مواد معین نامبرده کلاً به پرداخت مبلغ یک میلیون ریال جزای نقدی در حق صندوق دولت محکوم می‌نماید.»

در این پرونده اتهام فرد فروش کالای غیراستاندارد می‌باشد و با توجه به اینکه عایق رطوبتی ساختمان جزء کالاهای مشمول استاندارد اجباری است بر همین اساس دادگاه به درستی بنا به ماده ۹ قانون استاندارد رأی صادر نموده است؛ چرا که هرگاه اجرای استاندارد در مورد کالایی اجباری اعلام شد، تولید و فروش کالا با کیفیت پایین‌تر از حد استاندارد ممنوع است و مجازات‌هایی مانند اخذ تعهد، توبیخ، حبس و جزای نقدی به دنبال دارد که در اینجا دادگاه فقط جزای نقدی در نظر گرفته است. خوب بود که اداره استاندارد با توجه به همین ماده ۹ تعقیب تولیدکننده را نیز خواستار می‌شد. نکته دیگر اینکه بنا به تبصره ۵ ماده ۹ باید در مورد اموال کشف شده دادگاه تعیین تکلیف نماید که در حکم به این مسأله اشاره نشده است.

۲- لوازم صنعتی و الکتریکی

سازنده لوازم صنعتی همچون ژنراتورها، کمپرسورها، ترانسفورماتورها، جرقه‌گیرها، آسانسورها و ... باید احتیاط لازم را در طراحی و نیز تولید کالایش به عمل آورد. اگر چه تولیدکننده وظیفه‌ای در انطباق کالا با آخرین پیشرفت‌های علمی و صنعتی روز ندارد اما از آنجایی که تولیدکننده یک متخصص فرض می‌شود مکلف است کالایی ایمن به بازار عرضه کند.^{۴۴}

ماده ۳۵ آیین‌نامه لایحه حفاظت فنی مصوب ۱۳۳۶ مقرر دارد: «کلیه قسمت‌های انتقال‌دهنده نیرو از قبیل تسمه فلکه زنجیر و چرخ دنده و امثال آن و همچنین قسمت‌هایی از ماشین‌ها که امکان ایجاد سانحه برای کارگر داشته باشد باید دارای روپوش و یا حفاظ باشند.» در این ماده تأکید بر این دارد تا وسایل و ابزارهای صنعتی از ایمنی کامل برخوردار باشند تا خطری برای استفاده‌کنندگان آن نداشته باشد.

یک پیمان‌کار امور عمرانی، تعمیر موتور یک دستگاه مربوط به کارگاه را به دست یک تعمیرکار سپرد. چند هفته بعد، یک عیب تازه در موتور پیدا شد که بر اساس نظریه کارشناس قضایی، ناشی از عدم اصلاح یک قطعه، پیش از جاگذاری مجدد و روشن

کردن موتور بدون روغن بود. پیمان‌کار با اقامه دعوا علیه تعمیرکار خواستار جبران زیان خود شد. اما دادگاه پژوهش دعوای او را رد کرد. فرجام‌خواهی از رأی دادگاه نیز رد شد. سرانجام شعبه اول مدنی دیوان عالی کشور فرانسه در تاریخ ۳۰ نوامبر ۲۰۰۴ رأی دادگاه قبل را تکرار کرد. زیرا احراز شده بود که مشتری (پیمانکار) خودش چند سال پیش قطعه مورد نظر را عوض کرده بود و فقط از تعمیرکار خواسته بود که موتور را با حداقل هزینه، با قطعاتی که به همین منظور برایش فراهم کرده بود راه‌اندازی کند و تعمیرکار هم ثابت کرده بود که پیش از روشن کردن موتور آن را پر از روغن کرده بود. مطابق رأی دیوان عالی کشور، دادگاه بر اساس این مراتب احراز شده به درستی به این نتیجه رسیده است که پیمان‌کار نمی‌تواند مدعی شود که تعمیرکار در تکلیف خود در هشداردهی کوتاهی کرده یا تعهد خود به نتیجه را نقض کرده است.

جای هیچ تردیدی وجود ندارد که اگر مشتری، یک فرد بی‌اطلاع بود تعمیرکار به علت نقض تعهد به نتیجه که بر عهده‌اش است محکوم می‌شد. اما در این پرونده مشتری وظیفه تعمیرکار را محدود کرده بود و از سوی دیگر چون مشتری یک فرد بی‌اطلاع از مکانیک نبوده و خودش نیز قبلاً این کار را انجام داده بود لزوماً خطر یک تعمیر ناکامل را پذیرفته بود.^{۴۵}

لوازم الکتریکی مانند سیم، کابل، کلید، پریز، دوشاخه، فیوز، محافظ و غیره را شامل می‌شود که بسیار کاربرد فراوان در زندگی روزمره افراد دارد، لذا باید در ساخت و تولید این وسایل دقت کافی انجام گیرد تا این وسایل خطری نداشته باشند و به صورت ایمن در اختیار افراد قرار گیرد. بر همین اساس لوازم الکتریکی مشمول کالاهای استاندارد اجباری می‌باشد و تولیدکنندگان بر طبق ماده ۹ قانون استاندارد حق تولید، توزیع و فروش کالا با کیفیت پایین‌تر از استاندارد مربوط را ندارند و اگر این کار انجام شد موجب تذکر، توبیخ، جریمه و حبس خواهد شد.

مؤسسه استاندارد طبق ماده ۶ قانون استاندارد مبادرت به تدوین استاندارد ملی اجباری در این زمینه نموده است هدف از تدوین این استاندارد، تعیین مقررات عمومی و روش‌های آزمون لوازم الکتریکی (کلید، پریز، سیم، کابل و ...) برای تأسیسات الکتریکی می‌باشد. به طور مثال استاندارد ملی به شماره ۴۶۲۶ برای کلیدها، شماره ۱-۶۳۵ برای پریز و دوشاخه، شماره ۶ الی ۱-۶۰۷ برای سیم و کابل و ...

در این زمینه شعبه ۱۰۴ دادگاه جزایی اهواز حکمی به شماره ۱۲۹۷/۸۴ در تاریخ ۸/۹/۸۴ صادر می‌نماید. در این پرونده اداره کل استاندارد استان خوزستان از متشاکی به اتهام عرضه کلید و پریز برقی غیر استاندارد شکایت می‌نماید و دادگاه فوق رأی خود را این گونه صادر می‌دارد: «با توجه به جمیع اوراق و محتویات پرونده نظر بر مدافعات متهم و اعلام این موضوع که کلید و پریز از ناحیه اداره استاندارد جزء کالاهای اجباری استاندارد اعلام نشده و مشارالیه نیز در صورت اعلام اطلاعی از آن نداشته و نماینده حقوقی اداره استاندارد آگهی قانونی اعلام اسامی کالاهای اجباری استاندارد را تقدیم دادگاه ننموده است علی‌هذا من حیث المجموع بر فرض صحت گزارش مدیر کل اداره استاندارد به دلیل فقدان عنصر معنوی و عدم توجه اتهام به متهم، به کیفیت موصوف در پرونده به استناد اصل ۳۷ ق.ا. حکم بر براءة متهم صادر می‌دارد. ولی نظر بر اینکه طبق گزارش استاندارد وسایل برقی توفیف شده به تعداد ۱۹۴ عدد غیراستاندارد می‌باشد لهذا جهت جلوگیری از خطر برق گرفتگی به استناد تبصره ۵ ماده ۹ قانون اصلاح استاندارد مقرر می‌دارد که وسایل برقی غیر استاندارد با هماهنگی با اداره استاندارد معدوم گردند و ضمناً من‌باب ارشاد اعلام می‌گردد که اداره کل استاندارد جهت جلوگیری از توزیع اقلام غیراستاندارد شکایت خویش را علیه شرکت تولیدکننده مطرح و پی‌گیری نماید.

در اینجا باز هم فروش کالای غیراستاندارد مطرح است و با توجه به اینکه کلید و پریز برق جزء کالاهای مشمول استاندارد اجباری می‌باشد که باید بنا به استناد ماده ۹ قانون استاندارد حکم صادر شود، اما دادگاه به اصل ۳۷ ق.ا. استناد کرده است و حکم براءة صادر کرده است که به نظر درست نمی‌آید و استناد دادگاه اشتباه می‌باشد. چرا که ماده ۹ عدم آگاهی را رافع مسئولیت ندانسته است همچنین دادگاه خود ماده ۹ را بررسی ننموده است ولی تبصره ۵ ماده ۹ را به درستی در قسمت دوم رأی، حکم داده است که وسایل برقی غیراستاندارد معدوم گردند.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، مباحث گوناگونی در زمینه مسئولیت تولیدکننده با کمک گرفتن از قوانین و آرای قضایی ایران و دیگر کشورها مطرح گردید که مشخص می‌نماید کشور ما فاقد قوانین به‌روز و کارآمد می‌باشد چرا که باید به گونه‌ای عمل شود که اگر کالایی موجب ضرر به مصرف‌کننده شود، آن فرد مورد حمایت قرار گرفته و ضررهای وارده بر وی

جبران گردند. امروزه با صنعتی شدن و پیشرفت جامعه و پیچیدگی کالاهای مختلف، در اکثر موارد اثبات مسئولیت تولیدکننده آن هم با نظریاتی مانند تقصیر سخت و دشوار است؛ زیرا در نظریه تقصیر تنها در صورتی می‌توان تولیدکننده را مسئول زیان‌های ناشی از کالا تلقی کرد که در تولید یک محصول کوتاهی و مرتکب تقصیر شده باشد، که با توجه به پیچیدگی محصولات از نظر فنی، در بسیاری از موارد یا اصلاً امکان اثبات تقصیر تولیدکننده وجود ندارد یا حتی اگر امکان اثبات تقصیر باشد خیلی دشوار است.

لذا کشورهای مختلف برای حفظ حقوق مصرف‌کننده و جبران خسارات ناشی از عیوب کالاها به فکر نظریات حمایتی بهتری برآمدند که امروزه مهم‌ترین این نظریات، نظریه مسئولیت محض و مسئولیت مطلق می‌باشد که بر اساس آن‌ها قوانین حمایتی و کارآمدی در این زمینه تدوین نموده‌اند.

در مسئولیت محض، کافی است متضرر ثابت کند که کالای عرضه شده عیبی داشته است که ضرر از آن برخاسته است و میان این عیب و ضرر رابطه وجود دارد یا نقص اطلاعات و هشدارهای ضروری به‌گونه‌ای مؤثر بوده که کالای سالم را معیوب و خطرناک کرده است. عذر بی‌تقصیری و ناآگاهی از خود عیب و حتی بی‌مبالاتی قابل پیش‌بینی خواهان، از بار این مسئولیت نمی‌کاهد و تنها انتساب ورود ضرر به قوه قاهره می‌تواند خواننده را از نتیجه به‌بار آمده مبرا کند.

در این نظریه لازم نیست که متضرر، تقصیر عامل زیان را اثبات کند بلکه مسئولیت به صرف ورود خسارت، ایجاد می‌گردد و فقط باید اثبات شود میان عیب و ضرر موجود رابطه برقرار است تا ضرر وی جبران گردد.

در یک گام جلوتر با توجه به رشد و گسترش بسیار زیاد جوامع صنعتی و تولید کالاهای پیشرفته و به تبع آن افزون شدن خطرات استفاده از این کالاها، نظریه مسئولیت مطلق توسط اساتید حقوق مطرح شده است. در این نوع مسئولیت هرگاه کالای معیوبی موجب ضرری شود تولیدکننده آن حتی اگر مقصر هم نباشد در مقابل متضرر، مطلقاً مسؤول می‌باشد. بنابراین اگر از کالای ساخته شده و یا فروخته شده توسط تولیدکننده یا فروشنده زبانی به دیگری وارد شود خواهان کافی است اثبات نماید که ضرر ایجاد شده ناشی از عیب موجود در کالا می‌باشد و حتی نیازی به اثبات رابطه بین عیب و ضرر به وجود آمده هم نیست.

حال آنکه در حقوق ایران برای تولیدکننده کالای معیوب و خطرناک، قوانین ویژه و

حمایتی تصویب نشده است و همچنان پایه مسئولیت، حتی در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان مصوب ۱۳۸۸/۷/۱۵ مجلس، نظریه تقصیر می‌باشد حال آنکه طبق ماده ۱۷ لایحه ارسالی ۱۳۷۲ (همین قانون) برای تولیدکنندگان مسئولیت محض در نظر گرفته شده بود.

این نظریه با مطالب عنوان شده نمی‌تواند جواب‌گوی حمایت از مصرف‌کننده و متضرر این نوع کالاها باشد. بر همین اساس باید قدم در راه‌های نو گذاشت و در این راه کمک از فقه شیعه مانند استفاده از قاعده لاضرر که یک قاعده مترقی و پیشرفته است می‌تواند به ما کمک کند طبق این قاعده هیچ ضرری نباید بدون جبران باقی بماند و بهتر است با نگاه به این قواعد، قوانینی به روز برای مسئولیت تولیدکنندگان کالا و حمایت از مصرف‌کننده تدوین نماییم.

فهرست منابع

- اردبیلی، محمدعلی. «مسئولیت کیفری ناشی از فعل دیگری در حقوق کیفری ایران». مجله تحقیقات حقوقی ۱۶ و ۱۷ (۱۳۷۴-۵): ۲۴۸-۲۲۱.
- بابایی، ایرج. حقوق بیمه. چ ۲. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۳.
- بادینی، حسن. فلسفه حقوق مدنی. چ ۱. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۴.
- جعفری تبار، حسن. مسئولیت مدنی سازندگان و فروشندگان کالا. چ ۱. تهران: دادگستر، ۱۳۷۵.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوق. چ ۱۱. تهران: گنج دانش، ۱۳۸۰.
- خدابخشی، عبدالله. استقلال و پیوند حقوق مدنی و کیفری. چ ۱. قم: فکرسازان، ۱۳۸۴.
- خواجeh پیری، عباس. حقوق مدنی (۴). چ ۱. تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی، ۱۳۸۰.
- ژوردن، پاتریس. تحلیل رویه قضایی در زمینه مسئولیت مدنی. چ ۱. ترجمه و تحقیق مجید ادیب. تهران: میزان، ۱۳۸۶.
- شکری، رضا، و قادر سیروس. قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی. چ ۷. تهران: مهاجر، ۱۳۸۷.
- طاهری نسب، سیدیزدالله. رابطه علیت در حقوق کیفری ایران و انگلستان. چ ۱. تهران: دادگستر، ۱۳۸۸.
- عمید، حسن. فرهنگ عمید. چ ۱۱. تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۹.
- کاتوزیان، ناصر. عقود معین ج ۱. چ ۳. تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری شرکت بهمن، ۱۳۷۳.
- کاتوزیان، ناصر. مسئولیت ناشی از عیب تولید. چ ۲. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
- کاتوزیان، ناصر. «حمایت از زیان‌دیده و مسئولیت تولیدکننده در حقوق فرانسه». فصلنامه حقوق ۶۸ (۱۳۸۴): ۱۷۹-۱۹۸.

- کاتوزیان، ناصر. الزام‌های خارج از قرارداد (مسئولیت مدنی) (دو جلدی) ج ۱. چ ۸. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
- کاتوزیان، ناصر، لعیا جنیدی، و مجید غمامی. مسئولیت مدنی ناشی از حوادث رانندگی. چ ۳. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
- کاظمی، محمود. «مسئولیت مدنی ناشی از انتقال خون آلوده». فصلنامه حقوق ۳ (۱۳۸۶): ۲۴۰-۲۰۷.
- مبین، حجت. «تحولات مبانی مسئولیت مدنی و ارتباط آن با اندیشه‌های حقوق کیفری». فصلنامه حقوقی گواه ۱۰ (۱۳۸۶): ۵۰-۳۹.
- مددی، صادق. «مسئولیت مدنی تولیدکنندگان و فروشندگان کالای خطرناک». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۹.
- ناطق نوری، سوده. «مسئولیت فروشنده نسبت به خریدار در فروشگاه‌های بزرگ». فصلنامه حقوقی گواه ۱۲ (۱۳۸۷): ۳۶-۲۷.
- نجفی، بهزاد. شرکت‌های فراملیتی و حقوق مصرف‌کنندگان. چ ۱. تبریز: انتشارات اختر، ۱۳۸۶.
- نوری، محمدعلی، مترجم. عقود و تعهدات قراردادی به طور کلی و الزامات بدون قرارداد از قانون مدنی فرانسه مواد ۱۳۸۶-۱۱۰۱. چ ۱. تهران: گنج دانش، ۱۳۸۰.
- Clark, A.M. *Product Liability*. 1st ed. London: Sweet & Maxwell, 1989.
- Clarkson, K.W. *West's Business*. 6th ed. New York: West Publishing Company, 1992.
- Cornu, Gerard. *Vocabulaire Juridique*. Huitieme Edition. Paris: Association Henri Capitant, Presses Universitaires de France, 2000.
- Ginnow, Arnold O., and George Gordon. *Products Liability - Public Contracts*. 1st ed. New York: West Publishing Company, 1975.
- Jones, M.A. *Medical Negligence*. 1st ed. London: Sweet & Maxweel, 2003.
- Markesinis, Basil S., and Hannes Unberath. *The German Law of Torts: A Comparative Treatise*. 2nd ed. USA: Hart Publishing, 1990.
- Viney, Geneviève. *Traité droit civil, introduction à la responsabilité*. 2ème éd. Paris: L.G.D.J., 1995, n°35.

Civil and Criminal Liability of the Manufacturer of Non Standard Products

Sadegh Dashti

Pejman Mohammadi (Ph. D.)

Hossein Aghaei Jannatmakan (Ph. D.)

Many buyers to make use of goods to reason development goods and presentations goods to market. In many industrial societies that speed production goods are high. Dangers use of goods will high too. A few dangers are depend on natures goods and other are depend on non- standard goods and cars be lose to user. To production un-quality goods and lose to user, we question ourselves: what we do about it? We follow it that clear defects of subjects and search to find way with specify limits responsibilities civil and penal producer goods and study it base on responsibilities, elements and effects and guarantee execution. What most people of society expect of legal laws, ministry of justice and control department that decisive and effective encounters in this field, that to prevent of lose on future and to compel sate of people too.

Keywords: civil liability, criminal liability, non standard products, consumers, manufacturers.

Journal of CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

VOL. I, No. 1

2013-1

- **New Aspects of Application of Criminal Law in Space in the New Islamic Penal Code** 3
Ali Khaleghi
- **Special Canons of Interpretation in Criminal Law** 3
Ali Shojaei
- **Fair Trial Criteria of the Accused Arrest** 4
Mohammad Farajiha & Mohammad Bagher Moghadasi
- **Freedom Oriented Criticism of the Blasphemous Speech** 4
Mohammad Hadi Zakerhossein
- **Obstacles before National Courts in Prosecuting International Criminals Based on Universal Jurisdiction** 4
Masoumehsadat Mirmohammadi
- **Civil and Criminal Liability of the Manufacturer of Non Standard Products** 5
Sadeqh Dashti & Pejman Mohammadi & Hossein Aghaei Jannatmakan
- **Visual Media and Violence** 5
Tahereh Abedi Tehrani & Fatemeh Afshari
- **Study of the Area of Application of the Presumption of Innocence by the European Court of Human Rights** 6
Behnam Medi

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study